

ЛАЗА К. ЛАЗАРЕВИЋ
ЉУБИЦА АРСИЋ

ТЕШАНОВ КАМЕН

Како су лепа она наша брда, по којима је од детињих дана шетао мој поглед милујући зелене заравни с понеким тршавим жбуном и на њему накривљеном риђавом шубаром што је наговештавала прву студен!

За летњих ферија, када је позната слика, коју сам у часовима самоће и одвојен од куће увек имао пред собом, постајала једрија и питомија, радо сам са доктором Миљковићем ишао у обилазак болесних сељана и од тих визита учио оно што ми студије и теоретисање не могу пружити. Знате већ како су наши земљаци бољеиви према докторима! Домаћин је излазио пред капију, умиривао шарова који би бесомучно лајао и кидао ланац, онда нас је нудио ракијом мученицом, а снајка би нам у плехнатој кутији износила гурабије које је чувала само за посебне госте.

Доктор Миљковић ми је поучителним гласом тумачио скривене знаке које добар лекар мора да препозна, понекад их доводећи у нејасну везу са појавама на које нико не би обратио пажњу; тек касније сам у животу схватио о чему је говорио овај мудри човек. Нахерио би шешир, тихо кашљуцнуо и кренуо да тумачи наизглед просте и безличне догађаје на само њему особен начин. И ја сам се чудио како је све то тачно и мало се као љутнуо – што је иначе природено младости – како да то сам нисам приметио и разумео.

Све у нашој околини, наша соба, дрвеће, чак и панталоне које на себе облачимо, дуван који пушимо прима човеково присуство и делује на њега особеним знацима који могу да наговесте и покажу болест. Доктор Миљковић ми је причао о томе како се код једног домаћина болест бубрега предочила данима замућеном

водом у његовом бунару, напад падавице у неког сувоњавог шегрта увек би био наговештен проласком Цигана чергара поред његове куће, а гром који је неком Младену Добрунџићу прецепио храст најавио је и смрт самог домаћина, од срчане капи.

– Природа би без човека била само једна пуста ветрометина. Тек јој човек даје смисао и тако себе уграђује у њено постојање и промене, она просто тражи човека да се кроз њега изрази – казивао би своја запажања пошто бисмо застали у хладу поред пута.

– Како то? – чудило сам се.

Стари доктор би стао, скинуо шешир, обрисао чело рупцем који би потом стрпљиво скалупио начетворо па би упро руком нагоре, као мраморни коњаник што усред вароши показује народу, који туда пролази идући на пијац, докле све допире његова војничка слава.

– Шта видиш?

– Богами, видим да је време лепо, да неће бити кише.

– Ма добро де. Чекни мало, загледај се добро.

Није било друге него да се запиљим тамо где ми је доктор Миљковић показивао.

– Видиш онај облак тамо. Само једна гужва водене паре, али ми, нас двојица, запажамо како он личи, на пример, на велики клавир са подигнутим поклопцем у некој концертној сали, који чека да нечији прсти засвирају по диркама.

Не знам да ли је тај облак личио баш на клавир, али сам се добро лецнуо пред случајем у који сам веровао и пред способношћу доктора Миљковића да уме да чита моје мисли испуњене њеним нежним прстима полеглим по диркама клавира, оним узбуђеним погледом праћеним музиком, који са прстију прелази на заносну облину њеног попрсја па на извајан подбрадак чији додир не престајаш да осећам на свом образу.

Иза мојих леђа је, тих дана, остајала туђина страног света са бучним шаренилом, метежом што се стално преоблаци као каква каћиперка жељна да јој се сви диве и да се свакоме свиди. Дани проведени над књигом или у бучном разговору у берлинској пивници били су далеко, а ја сам, као да никад нисам избивао из познате питомине, препознавао сваки заселак, свако дрво. Ено га Шарића забран крај којег сам брао боквицу за справљање мајчиног мелема, слушајући певање жена које се са опраним вешом враћају с реке, ено оног полеглог шипражја из којег су славуј и његова песма одлетели у неповрат остављајући само успомену на велики губитак који сам морао да одболујем.

Ено га и Тешанов камен! Ко би овде очекивао овакву стену, која као да је пала ниоткуда, као да се тај камен сјурио право с неба и укопао у рајски пејзаж?! Својом суром голоотињом прети и изазива, руга се мекоти лишћа и траве јер, боже мој, све ће ускоро усахнути, само ће он стајати тако непромењен.

На том камену виђао сам Тешана за млађих дана како седи и не помера се, као да је он део тог камена, као да га је рука вајара од неживог материјала дотерала до људског обличја. Пребира травку по уснама и сненим, полупијаним погледом прати бубице у лету, а када је престао да ту долази, нисам се никад усудио ни да приђем том камену, немоли да ја на њега седнем. Нисам се ја усудио да приђем том камену ни кад је на њему седео Тешан, али то је већ други део приче.

Казиваћу вам о томе по реду и све што знам. Само полако, прича није зец па да утекне.

Моја матер и Тешанова мајка биле су неке далеке рођаке па смо понекад одлазили до њих, најчешће после петровских врућина кад дан почиње полако да се крати. Мајка би ме припремила да се владам лепо, а ако би приметила да нешто није по њеној вољи никад ме не опомињаше речима већ би само разрогачила очи па би само њој и мени познатом пантомимом, кажипрстом који се од гихта полако почео да савија, усредсређеног погледа, показивала шта и како треба. Ја сам будно мотрио на сваки мајчин покрет и, за право чудо, тачно сам знао на шта она тад мисли и без речи сам се исправљао. Ми смо се и те како разумели, моја добра матер и ја. То је било ваљда зато што се пупчана веза између детета и матере никад не раскида, чак ни после смрти.

Кад бисмо ушли у собу, мајка је прстом показала где треба да седнем, затим ми је за друге невидљивом кретњом, притискајући дланом надоле као да гура ваздух у под, ставила до знања да се не врпољим већ да мирно седим, јасан ми је био и њен мали знак кад је време да се од понуђеног послужим.

После ми је она сувишним речима тумачила оно што је обома већ претходно било посве јасно.

– Не можеш кад нешто загризеш да то опет вратиш међу остало послужено.

– Али мени се, мамо, то није свидело. Некако суво и запада за грло. Жвакао сам, жвакао, па никако да прогутам. Залепило ми се за непце.

– Видела сам ја да си залогај кришом плунуо у шаку. Зато сам се онако на тебе избегила. Шта мислиш да те је прија Станија видела како по устима премећеш њену питу?

– Не могах, па ме уби – правдам се и даље, а мило ми јер видим да се на мене не љути.

– Кад те неко нечим од срца понуди, ти жваћи и прогутај као да је рахатлук са Босфора. Је л’ сам ти казивала ону причу кад је Луди Ванко дао скупе паре и купио бели сапун мислећи да је кришка сира. Ухвати га глад, он седе, извади оно парче, поче да га једе, а сапун крене да пени. Е мој Ванко, једи сад како знаш, платио си, пенило се не пенило. Тако и ти.

Код наравоученија се увек зажаре очи моје матере, а на њеном лицу појави се онај израз као код троичиних анђела, који на оне доле гледају строгим а снисходљивим погледом пуним разумевања и праштања.

– Твоја је пита стопут боља од прија Станијине – хвалим је ја да је још одобрвољим, а видим да је и њој драго.

– Аја, кад те неко понуди, а ти једи и не размишљај. Образ је важнији од трпње, упамти то добро.

Није сад да вам ја причам о матери мојој, али ми је у некој од тих посета Тешану и његовој мајци однекуд синило да све наше мајке нису исте, да су различите и да је свака сачињена од другачијег материјала. Ако је моја била од оног на којем би подједнако добро стајали витешки оклоп каквог косовског јунака, као и тешка хаљина са круном мудре краљице, Тешанова мајка Станија била је направљена од нечег танког и сребрнкастог, што је на превеликој влази одмах почињало да тамни и добија магличасту патину. Када би их човек погледао једну поред друге, моју и Тешанову мајку, причинило би му се да ове две жене долазе из различитих светова који се још нису упознали нити икад имају намеру.

Грне са купусом који се крчка на шпорету, стари орахов орман, зарфови отети од неког турског паше, расклиматане ногаре са кацом избаченом у авлију, над столом за којим смо седели икона Светог Николе са увијеним носом налик на два пужа, ништа од тога није имало везе са Тешановом мајком. Онако висока и ћутљива, клизила је попут лађе која далеко са обзорја погледа окупљене и нестрпљиве на обали, без жеље да пристане и тако им прекине мучно чекање.

За њом је, сакривен иза њеног скута, ишао Тешан, тада дечкић од једно пет-шест година, лица загњуреног у мајчине хаљине. Станија се није бунила већ би га вукла за собом, а моја мајка би скренула позорност са мог владања обративши пажњу на то чудно заједничко кретање. Станија га је подносила без речи, али и без самилости према детету које се повремено неспретно гегало, а онда трчкарало кад би нагло убрзала корак, ни тада не пуштајући мајку.

– Шта ћеш с овим дететом, моја Станија? – најзад се усуди да прозбори матер.

– Ако ће – рече она помирљиво. – Још је мален.

– Богме је ово напаст и невоља, кад те овако прати. Не можеш ни посао какав ваљано обављати.

Тешан чу да се о њему прича па се још чвршће приби уз мајку и колико је могао обгрли је оним малим ручицама око ногу.

– Сад ћу ја да викнем Цану да приправи каву – скрену Станија, а веће на бледом лицу постадоше још тамније, она маглина у очима још јој потамни подочњаке. Памтим, или је то можда доцртала моја неверна фантазија, да су јој и усне биле чудно осенчене тамним маљама које је никако нису поружнеле, већ само додале нешто посебно и необично њеном помало сањивом изгледу, који су допуњавали натечени и полуспуштени очни капци.

– Је л’ ти то каквом крмезном хартијом румениш усне? – упита строго моја мати.

– Не ја.

– Е тако нека буде. Ништа није лепше до оног што ти је мајка природа даривала.

Станија збуњено протрља усне и показа длан мајци, која се као какав полицијски инспектор, увек позоран и на дужности, увери да нема трагова никаквој козметици.

Када је улила каву у филцане, Станија узе у крило Тешана који се приби на њене груди, скоро не дишући. Она се изненада насмеја, показа ред ситних зуба и ружичасти део десни па до лакта заврну рукаве од ћерћели-платна протканог свиленим нитима, уз филцан и даде Тешану да мало сркне, а кад се он намрчи и ритну, она га бесно отрже од себе и спусти нагло на земљу, уз његово дречање и противљење. Видело се да јој је дете као нека играчка са којом ради шта јој је воља.

Био сам чуо од мајке шта се све даље дешавало са Станијом. Неко време се састајала са неким имућним удовцем и женскароршем, што је млад остао без жене, чак је побегла од својих и код њега живела не кријући то од мужа Глигорија који је, онако трпељив и малодушан, гледао из прикрајка на њено неверство мислећи да ће је помама проћи и да ће је деца, Тешан и старија кћер, вратити у пристојан живот.

Тако се и догодило, али не задуго. Станија се вратила кући, мужу и деци, али је удовац никако није остављао на миру. Упорно ју је преклињао да му се врати, слао јој поклоне, претио и псовао без стида и зазора. Чудна је снага страсти, мрачне су то силе. Једног дана нестали су он и Станија, а где су се били изгубили то нико није знао нити смео да пита. Говорило се да су отишли да живе под другим именима и да као такви надниче у неком даљем месту.

Неки пак веле како је удовац имао у вароши имућну родбину па их је обоје примила док се мало не снађу.

На Станију су полако почели да заборављају, а како је било Тешану и његовој сестри, то само они знају. Како им је могло бити кад ће их у целом њиховом веку пратити и прогонити мисао о мајчином преступу и о томе како их је, срца каменог, оставила и понизила се, бацивши под ноге своју свету дужност. Често сам се због ове приче, пред спавање, у мислима захваљивао мојој мајци што је пристала да ме роди и буде ми баш оваква матер, која као какав газија стамено стоји на бедему неприкосновених начела и нико, ни светски земљотрес, оркан нити каква катаклизма не могу да је уздрмају. Хвала ти на таквом поклону!

– Ако је сваком човеку урођено да за грехе своје свакад сваљује кривицу на другог, онда и нехотице долазимо на мисао – мудрвала је моја мати: Није ли за опадање морала у нашем народу само стога бачена кривица на туђе земље и тамо онај туђи свет да се прикрије наш сопствени грех?

Шта је даље било са Тешаном?

Једног лета остадох да код њих преноћим, доневши за његовог прерано остарелог оца Глигорија, који се, како је знао и умео, бринуо о деци не оженивши се поново, из градске апотеке по рецепту справљену камфорову маст против болова у крстима и још неке иностране везикаторе. Пред капијом ме је дочекала Цана, умирила Зељова који се подавијеног репа опет вратио да дрема у корову и увела ме у пуну и тиху кућу. Мараму је навукла до половине чела.

– А ви мало да и код нас свратите.

Кад сам јој рекао зашто сам дошао, она се одобровољи:

– Брзо ће Глигорије, отишао је часком до сењака.

Сад ће већ ракија да загреје срце, дошљаку који погледом пребира по хладној пустој одаји, као и домаћину који воли госта. Још тог дана записао сам у свом нотесу неке белешке за причу о Тешану па сам их, седећи испод трема и чекајући укућане, прочитавао безброј пута све док их скоро нисам научио напамет:

Лепо је летње јутро, у оно доба године кад ноћ, крадом и истиха, као лак вео чисто стидљиво застре поља и ливаде, шуме и горе, и док трепнеш, ње већ нема, а са стране којој се крстимо већ бледи, па одмах црвени и замало премиче. Не би човек ни знао да је ноћ, кад не би сасвим другачије мирисало покошено сено, цврчао попац и река разговетно и јасно шуштала, као да вели: још мало

па зора! – И, ето, већ је посукнуло све; али лаке капљице једва имају кад да падну на клас, камен или врх од букве, а тек сунце оном небеском метлом пређе и за часак све посуши, и људи и не знају кад пре бришу зној, клепају косе и бришу зној с чела.

У тако једно јутро изађе Тешан, млад, здрав, пун момак из вајата. Стаде лицем према истоку, истегли добро руке и леђа, испе се и на прстима, па онда дуго и задовољно зеваше: – ааааа! а!

Тешан је стао пред врата малена вајата, у коме је он спавао са својим оцем Глигоријем. Обудовљена сестра му спавала је у маленој кућици ближе вратница. Осим њих троје није никога више било у целој кући, а и „кућа” се састојала само из оне кућице у којој је Цана и лети и зими спавала и оброке спремала, вајата, у коме су лети спавали Глигорије и Тешан, једног амбара, маленог чардака, на коме већ опада пруже којим је преплетен, једног наслона за кола, где је зими цептио и једини коњ кога су имали, и најзад већ из свињца, који је „lege artis” био уза сам бунар, те су двоје-троје прасади и крмача, кад је год ко пио воде из кове, остентативно захтевали – или, ако ћете, ишчекивали – да се остатак из кове сручи на њих, или бар у њихову каљугу.

Унаоколо је било неколико шљива. Зељов, који је од двадесет година веран члан куће, спавао је лети у корову, кога је било свуда око куће, а зими под наслоном. Волео је страшно појести полог, и нимало и никад није умео довести у везу тај свој поступак са жарачем, који му је на више места које испрогоревао које издро кожу. На све те инсулте он је филозофски подавијао реп и климајући главом само утолико трчао уколико је по његовом дугогодишњем искуству преко потребно било да га жарач не стигне још који пут до коприва. А одатле – Црвено море! Тамо није смела ни босонога Стана, ни обувен Глигорије, а Тешан већ, зар по доброты свога срца, није никад ни мислио на какав агресиван поступак, и једино што би бацио за њим каку каменицу, која би се десила при руци, или опсовао славу псећу.

Могао бих вам још представити пет-шест отрцаних кокошака, и толико каљавих патака, итд., али то су све таке случајности од којих се не води рачуна у тој мери да ће Тешан, ако би их видео на своме дувану, дурунгом дотле трчати за њом док, сав окупан у дебелогат свога тела зноју, не би унео у кућу за ноге или за шију мртву живину и, зевајући, бацио Цани пред ноге с речима:

– Испеци де је, славу јој гушчију! Аааа! а!

Само у таквим приликама показивао је он своју већ масно дегенерисану сангвиничност. Некад, хај, хај! Некад је он чак и сањао како се Зебићева куја или прасе заглавило у врљике, а он прошцем удри, удри! „Славу му свињску!” Али већ од своје седамнаесте

године поче он опуштати трбух и круг својих мисли рестринговати на јагњећу плећку и лулу дувана. У деветнаестој години он је већ са правим, завиђења достојним зналачким држањем, похотљиво мирно седео крај казана и чекао кад ће прокурити прве капи на табарку.

Да, живот је навика. Седети крај казана и зевати, и по хиљадити пут свирати *La priere d'une vierge* и зевати – свеједно! А још лакше је свирати кад човек не пије ракију, и још лакше седети крај казана кад човек није музикалан. И само лудак осуђује једно или друго!

Дакле, да се вратимо одакле смо почели! Тешан је зевао: аaaa-а! Издизао се на прстима, а руке опет високо преко главе саставивши, кршио је прсте. Широка нога остављала је утиске у иловачи тако правилне да би их какав Вирхов, који тражи примитивну ногу, хватао у гипс, а дубок дах гдешто би ласно заљуљао лист од липе, која се снисходљиво спуштала до пред сама врата вајата.

Тешан је нешто дремљиво, далеко и дубоко мислио, али кроз његово полусано стање једва да је од свих тих мисли доспевало до свести неко пријатно празно осећање, коме је основа у желуцу, и које се најпре кришом и као галичући диже навише, док се замало без икака околишења не сконцентрише на карлицу с млеком. Он се плусну два-три пута водом на бунару из кове коју је још синоћ неко пуну оставио на сантрачу. Одмах после тога су се на карлици млека опажали беличасти нестални трагови негдашње садржине, а на брчићима Тешановим белусао се кајмак, те је то све, с његовим лицем, изражавајући се митолошки, давало слику задовољне богиње савести! – Сад је свршена интродукција. Сад је опет дошло једно велико и одсутно аaaa-а! Опет се протеглио, напунио лулу и опсовао труди славу, али без икакве љутње што је није могао одмах наћи. После тога су се дизали миришљави колотови па су, постојавши мало изнад његове главе, престизали један другог и гасили се у прозирном летњем ваздуху. Аaaa-а! Мрзело га је и да говори, да са мном прозбори коју, него је дуго ахахао чекајући гладне часове који ће га одвести пред Цанино печење.

У Тешановом младом животу, осим тог распаљивог дувана у лули, није било никаква огња који би се разорљиво и спасоносно разбуктао и померио га из дремежа. Живот му није наличио на јутро које полако добија боју и жар, и које се поступно претвара у дан, као код других људи, па жарко пламти да све ври, и вртложи се док траје подне, а после бива све тише и тише, све блеђе да би се поступно угасило пред вече.

Не, тако ми бога, његов живот је почео од гашења и да није било ретког тренутка кад сам препознавао у његовом равндушном

погледу намах онај паметан, Станијин, који би га уплашено будио из летаргије и опомињао – Устај, пробуди се! Отимај се! – помислио бих да човек може да буде сличан одрпаном, изношеном огртачу који виси на зарђалом ексеру, али не од рада нити од тешке климе, већ од тога што је у њему забарикадирана светлост која више не тражи изласка већ чами и пече своју тамницу.

– Еј Тешане, јуначино!

– Аааа-а!

– Је л’ има шта ново?

Он само махну руком па је на пола пута спусти поред себе.

– Хоћемо по једну пре ручка?

– Ваља се, вала, аааа-а.

Понекад би одлазио до оног свог камена и тамо малко поседео бранећи се спорим покретом од бубица у роју, које су му зујале испред лица, а онда би легао на топлу површину стене и затворио очи препуштајући се снутрењу и ћурлику покоје птице. Од реке су се чули удари пракљача по мокрим чаршавима и гргољави гласови праља, час јачи час потпуно утишани па је до Тешана потом долазило њихово сложено певање у којем би најјачи глас предњачио, а остали би улегали у пратњу. Није потпуно разумео о чему то оне говоре и о чему певају те њихове песме, али је било јасно да се без мушке позорности и надгледања слободно међу собом задиркују и шале.

Усред растезања и лежања у лењивачким позама, посматрања неба са којег би полетео неки дебели траг па се потом стуштио на земљу, усред тупог дремежа и понеког незваног напада кратког одушевљења, привиђало му се женско тело.

Пред њим се приказивао лик високе, стасите жене, с рукама мирно скрштеним на грудима, са благим али одлучним погледом, како немарно седи у густишу бршљана, како лако корача по ћилиму, по камењу које је отац поређао испред куће да не газе блато, с гипким струком и главом намештеном на раменима, са замишљеним изразом – као оличење посебне угодности и мира, као сам мир.

Онда би га руком позвала и он би морао да устане и њој приђе, толика је била сила у њеном погледу, донекле скривеном полуспуштеним капцима.

Привиђало му се да је види окићену цвећем и са дугачким, белим велом испод којег би назирао скоро детиње, као крпа бело лице, потом крај њихове младеначке постеље стидљиво спуштеног погледа који би се подигао ка њему преобраћен у нешто дивље и женско. Одмах би се при том будио јер му није требао такав осмех

на њеним уснама, није жудео за страшћу и очима влажним од пристајања. Боже сачувај! Ништа му од тога није недостајало. Мајка усред његове деце требало је да има мио осмех према њему, мужу, а уљудан и снисходљив према осталима. Поглед наклоњен само њему, а стидљив, чак оштар према другима.

А оно што ми је највише секирало душу јесте то да Тешан бејаше оперисан од самољубља. Рећи ћете да то није ништа страшно наспрам његова удебљалог мозга, али ја вам тврдим да је самољубље со живота! Куд је оно отишло? Није му било матере кад је требало, да га ухвати за руку и покаже му како да разуме живот или он сам није био ни за шта, ништа није знао нити видео. Отац му се у видокругу бојажљиво појављивао, нешто му је сигурно казивао и упућивао га, али је ишчезавао брзо као комета, а Тешан је све то заборављао и гасио се...

Док сам ишчитавао шта сам био записао, позва ме Цана на ручак те ја оставих бележење усред реченице, јер су ме мириси тек испеченог хлеба и пилећег печења са кромпиром, мени у част, тако страшно мамили и толико занели да бих оставио ко зна шта само да удовољим тренутној сласти. Сва срећа да ту није било моје матере да ме очима и прстом опомене и мало успори у „алавости и незајажљивости” која никако не приличи светском човеку каквим ме је сматрала.

Ускоро Тешана оженише вредном и тихом девојком, нешто старијом од њега, коју су му довели из суседног места, пошто ју је, међу комшиницама, срео код ујака на слави. И она је њега забегенисала од прве и одмах пристала пошто је проводацијка све уговорила са њеним родитељима.

Чим дође код младожење, она преокрену читаву кућу, окречи собе и направи нови ред извадивши склоњене срцаде које је још Станија била донела у мираз, а које дотад нико није смео ни да помене. Тешан се није бунио већ јој је све дозвољавао, није се противио ни кад она поче господарити чекмечетом, а и он сам, мада још дежмекаст и спор, поче се придизати ка животу, послушкујући кроз јутарњи сан кад отпочне шкрипање вратима и кад она крене да табана поред собе. Продремао би још мало, пола у сну пола на јави, затим би се дигнуо уз оно његово аааа-а, са рукама увис којима хваташе ваздух, само сад истежући се полетно.

Нарочито се велика промена догоди кад се Тешану родила кћер Даница. Гледај ти те среће! Само онај ко олако доноси суд о

човеку може тврдити како се овај нерадо мења и како се тешко савија грана на божијем дрвету. А како се то дешава и шта све треба да осветли мрачне тунеле људске душе, још се није нашао писац који бејаше у стању да објасни ту илуминацију, то ниједна прича у књизи још описала није.

Уђе радост у Тешанов дом, а он се потпуно преобрази, од оног туњеза настаде други човек, ни налик старом Тешану. И владао се другачије од осталих очева, пет пара није давао што га жена му опомиње да тако није ред и да се мало прибере.

Чим се девојчица пробуди, ето ти таје крај њене постеље па јој, као да нема другога, обува чарапе, назува папуче, а она му само пружа, онако лежећи, час једну час другу ногу, а ако јој се учини да нешто не ваља, она га, у шали, ћушне ногом у нос. После је он чешља, облачи капутић, пажљиво јој провлачи руке кроз рукаве да је не би којим случајем узнемирио. Пошто никад није био јак на речима, није причао много али је будно пратио сваки њен покрет, довољно је само да Даница нешто затражи па да жеља буде испуњена.

„Јао, тајо, ја бих мало жутог патишпања са пекмезом” – и Тешан одмах налаже Цани да се то што пре у кухињи приправи.

„Или бих онако оне плетенице” – и одмах се меси и уплиће тесто за Тешанову мезимицу.

„Да ми је, тајо, једна кутија, онако мала, па да у њој чувам шта ми је воља” – и Тешан тражи меко парче дрвета да склепа кутију у којој ће његова мезимица да чува перце од какве птице, полутку орахове љуске за мувину колевку, сломљене ножице којима се усеца фитиљ да боље гори, парче какве тканине које је одсекла од старог дединог чоханог прслука. Њему друге деце није ни требало, била је довољна она, његова Дана.

Тешан као да се са ћерком подмладио, као да је потпуно подетињио, само поцупкује кад иде.

Јутром се пробуди ведар, свеж, весео, а напољу снег завејао све до плота. Са крова висе леденице, изнад слеђене гране коју је ветар млатио сву ноћ пробија се зрак, у олуку нешто крцка и премеће се, сунце све умирује и снег боји циктавом модрином. Осећа како у њему нешто игра, као да се уселио неки ђаволак који га дражи и изазива. Час би да узјаше коња, па да одјури до ливаде и до оног његовог камена да га само види како се сија под снегом, час му падне на памет да подјарцава сеоске псе бацајући им коску на канапу. Их, што није сад дечак да претрчава рупчаге, у три скока слети на дно јаруге те да са другим дечацима испробава своју снагу!

Једва сачека да Даницу опреме како треба па да заједно с њом изађе у двориште.

Гологлав, заграби грудву снега и као случајно је промаши. Онда га она гађа и погоди насред лица, циличући од среће, онда је он благо гурне у снег целац, девојчица се копрца као преврнута буба на леђима и даље се смејући, све док јој отац не помогне да се одатле искобеља па јој са одела отреса снег.

Кад би неко прошао поред њихове куће, стао би крај плота да се пред тим чудом прекрсти па би путем наставио даље.

Хладан ветар га бије по лицу, уши му штима мраз, уста и грло му запахне хладноћа. Груди се пуне радосћу кад је чује како се кикоће и потцикује, па му виче: још, тајо, још! После се он греје крај шпорета уз врућу ракију па је пита да му пева нешто што је научила у школи, а она му озбиљно удовољава, намештајући се као глумица у комендији. Боже, шта се све чуло у том певању? Детиња нада, радосна глупост и незнање, нејасна зебња од будућих бура, наступи наивне среће – све је то звучало у њеном гласу.

– Је ли доста?

– Није!

– Е сад је доста, досадило ми. А и мало сам огладнела. Ако за ручак буде каквог чорбуљака, само да знате да ја то нећу да једем.

Још мало па ће Даница напунити дванаесту годину, а и даље је седела оцу на крилу. Придржава је он овлаш, скоро је не дотиче као да је од порцелана па ће је поломити ако је пригрли и стегне јаче, а од носа којим удише мирис њене тек опране куждраве косе и золуфа што јој се мота око увета, од његовог образа тек окрзнутог меким увојком разлива му се милина по целом телу.

Покаткад је натера да узме књигу па да му чита о ономе што он ама баш ништа не разуме, али га је више од младог препека који је блажио умор после завршена посла љуљушкао њен миран глас. Отпухивао је дим према креденцу, из којег су га мотриле ћосаве чаше и један витак, танкоструки бокал. Шта ће му више од овога раја?

– Овако сам те ја клацкао на коленима кад си била мала. Је л' се сећаш?

– Аха – рећи ће она.

– И правио сам ти свирајку од зове.

Она га из све снаге загрли и стегну око врата, да готово није могао да дише. Онда ће плачним гласом, скоро до ивице суза:

– Знаш шта, тато? Ја се никад удати нећу. Никад нећу отићи у туђу кућу, остаћу заувек код тебе и мајке.

Тешан се одмах досетио зашто тако она говори. Ишли су ономад сви на свадбу код Ковиног братанца. Даница упарађена у белој

хаљиници коју јој је мајка сашила од парчета финог батистаног комада који је у сандуку претекао ко зна откад, можда још од њене бабе, украсила га везеним китама око крагне и на рукавима. Кришом се Даница разгледала у огледалу, ни сама није могла себе познати како јој све то лепо стоји па се дуго пред полазак дивила мајчиној рукотворини све је питајући да ли су и она, и нана, и њезине нане нана тако изгледале кад су биле девојчице.

При богатој соври са удидљеним, већ од умора посусталим младенцима, усред музике која трешти и кола које се савија као змијски пут, Даница га је одједном чврсто зграбила за подлактицу и плачним гласом тражила да се сместа врате кући. Једва су је умирили и убедили да још остану, варајући је да тек долази оно најлепше, али се она после некуд изгубила, никако нису могли да је нађу. Претражили су свуда около, упорно је дозивали, а онда ју је Тешан пронашао како се притајила у амбару и мотри их кроз прорезе између пречки. Изашла је одатле постиђена, ухваћена у нечему што приличи малој деци а не њој, отресајући са беле хаљинице нахватале сламке и црно труње.

Даница се преко ноћи променила, утишала се и успорила, по стасу је све више подсећала на мајку.

Често је седела поред прозора и замишљено гледала у зелени перваз поред друма, све некога и нешто ишчекујући. Једном, кад му је описивала какву је гривну видеала на вашару код певачице Циганке, сву украшену филиграном, Тешан случајно под танком блузом окрзну дужином руке нешто чврсто и обло па се силно штречну и задрхта, отеравши је љутито од себе.

– Хајде, море, тамо у кухињу па види да ли мајци штогод треба.

Она послушно устаде и без речи се удаљи, оде клапајући једном папучом јер јој је друга била спала и отклизала под сто...

Тога дана, Тешан је отишао зорли до воденице да самеље мало кукуруза и да још у вароши набави неки еспап, а Даницу је мајка, забављена кућанским пословима и плевљењем ситног цвећа у башти, пустила да са две другарице оде до реке али да се не задржи дуго већ да се врати док отац не дође, и да никако не заборави да јој успут донесе од Марине куће позајмљено сито.

Нетом не прође ни два сата кад се у дворишту појави Даница, онемоћала и бледа, једва стајаше на ногама те седе на оближњу клупу пред кућом. По сито није отишла јер јој је страшно мука, успут је чак повратила залогаче петроваче које су крај реке били набрали.

На мајчину бригу да се није шта догодило она упорно порицаше да јој није ништа, биће од јабука, али на крају ипак исприча

како су се играли и прскали у плићаку, а нека жена која је ту прала веш викала је на њих, псовала и терала их да јој не муте и загађују воду.

Пошто су наставили да се смеју и јуре по плићаку, жена је дограбила камен и баш њу погодила заврат.

Када се Тешан вратио, Даницу је већ мајка сместила у кревет, а на његово питање зашто је тако рано и без вечере отишла на спавање, жена у страху не смеде да исприча шта се стварно догодило већ рече у пола гласа како је Даници приспело слабо јер је била са другарицама мало на води, може бити да ју је сунце онемоћало, па да се зато раније оправила за кревет. Не треба им доктор, проћи ће то само од себе.

За мање од дана како је тако лешкарила и куњала, Даница се више не пробуди.

Матер ми је даље описивала како је наред собе на столу лежао отворен сандук са Даницом обученом у белу хаљиницу и са букетом на грудима, неко јој је крај узглавља ставио румену петровачу. Тешан се преполовио и згрбио, дошао некако земљан у лицу не пуштајући ни сузе ни гласа од себе.

– Како је тамо била мала! Како блага, лепа, свечана...

Пола кроз сузе, пола опет чврстог погледа, причала ми је матер о људској срећи и судбини, о патњи и трпљењу, а све се увек завршавало подсећањем на вољу великога Бога.

Она јадница нарицала је над дететом и соптала, као полудела љубила је девојчицу дозивајући да се пробуди и врати мајци, није дала да затворе сандук. Падала је и устајала, Цана јој је уквашеном руком хладила чело. Било ју је страшно гледати и слушати, губила се све док сандук нису спустили у земљу.

После је Тешан посекао цео млад шљивик иза куће, а баш се те године придигао да рађа.

– Не знаш за шта те душа више боли – казивала је моја матер – да л' кад видиш како несрећник не зна шта би са собом или кад видиш она осушена, посечена стабла на почетку раста, полегла по шљивику.

– Је л' сад разумеш – рекох јој – зашто се ја не женим па да после препукнем од овакве несреће и губитка?

– Ама, Бог с тобом, шта говориш којешта! Нека се само ти ожениш и срећно децу изродиш. А живот нека своје носи. Паметан си и знаш да с Богом још нико није потписао уговор.

Није ту крај приче.

Случајно се Тешан, једном приликом, нашао на пијаци поред двеју жена и чуо како причају о томе како је нека Роса од доњих

кућа, док је прала на реци, викала на децу што су се ту играла и мутила јој воду, те хитнула камен на нечију девојчицу па је јадница после од тога убрзо умрла.

Погоди га ово што је чуо, чим се вратио кући, исприча жени шта је дознао испитујући је колико она о томе зна, а она му признаде да је све то истина, да је то знала и није смела да му каже.

Откад то сазнаде, Тешан се потпуно промени, и као да, Боже ме прости, скрену памећу. Никако није могао да жени опрости што му није рекла и што тада нису звали доктора. Можда би доктор, да је дошао, успео да помогне и спаси Даницу, настави даље моја матер.

Од тада није могао да је види очима нити да јој чује глас, није хтео да с њом руча нити вечера, намештао је лежај у кухињи на уској сећији да тамо спава. Она би избегавала да се са њим сретне, као просјакиња појела би остатке хране на брзину, у ходу, док је нико не види.

Ако би је Тешан затекао да нешто поред шпорета кува, гурнуо би је и ухватио ону шерпу па би све из ње просуо по дворишту. „Зар ти треба да нешто куваш?“, вриснуо би на њу.

Кад је једном низала на конач паприке да их окачи под стреху и осуши за зиму, цео је венац покидао и угазио свуд по кухињи оне црвене паприке. „Теби је, несретнице, до сушених паприка, а наша Данче лежи под црном земљом“. Или кад би нашла неку вуницу и започела са штрикањем, отргао би јој игле из руку, само што јој није њима ископао очи. „За кога то штрикаш, коме треба твој џемпер?“

Тешан је престао да иде у цркву, нису ни свог свеца више славили, нити су позивали људе у кућу. Само би на тај дан Цана палила кандило испод иконе...

Усред једног никољског мраза, зачу се топтање и отресање снега испред врата па у собу уђе нека жена умотана црном вуненом марамом. То је била она Роса што се хитнула каменом па дошла да моли за опроштај. Она одмах с врата поче:

– Опрости ми, Тешане, ако за Бога мариш. Нисам хтела, нисам крива.

Тешан је одмах знао ко је она. Не обрће главу према њој, скупио се и гледа у један ћошак. Само ћути и дише полако. Она показа на икону са упаљеним кандилом те скрсти руке.

– Тако ти Светог Николе, опрости ми, кумим те и молим!

Тешан скоро да не дише, скаменио се и дошао као мртав човек. Да је човек могао знати шта му се тада борило по глави! Или је у таквим тренуцима у човеку пусто и голо као у камењару, никаква мисао не може ту да израсте.

Она се, све тако молећи и кумећи, примаче па клекну и Тешана зграби за руку да га пољуби, а он се трзну и устукну као опарен, па је свом силином коју је успео да сакупи гурну пре него што повуче руку.

– Да ли јој је ипак опростио? – упиташ матеру пошто сам, пажљиво је слушајући, отпухнуо дугачак дим.

– Не знам ти рећи. Ко то може знати? Ко може да види шта је скривено у човековом срцу?

Затим мало поћута:

– Кажу да је Тешан од тада почео да слави свеца и иде у цркву.

Још смо тако седели у тишини док сам ја замишљен пушио, извирујући покатакд кроз прозор јер је доктор Миљковић био обећао да ће предвече код нас свратити на уштипке и чашицу разговора.

– Знаш – прекиде ћутање моја матер и погледа ме значајно. Опет мало почека, па оним њеним свечаним тоном потом рече:

– Важно је да Онај горе увек прашта. А ми како хоћемо и како можемо.